

FÂZIL PAŞA'NIN ZAFER-NÂME REDDİYESİ ve ZİYÂ PAŞA HAKKINDAKİ KITALARI

Hikmet Feridun GÜVEN*

Ziyâ Paşa'nın hiciv janrındaki eserlerinden biri Zafer-nâme isimli eseridir. Eser, Zafer-nâme kasîdesi, bu kasîdenin tahmisi ve şerhinden meydana gelmektedir. Zafer-nâme kasîdesi Ali Paşa'ya yakınlığı ile tanınan İzmir Mutasarrıfı Fâzıl Paşa'nın ağzından yazılmıştır. Güya Fâzıl Paşa, Ali Paşa'nın Girit Meselesini hal ediş tarzını ve onun adada yaptıklarını övmek için bu kasîdeyi yazmıştır. Ziyâ Paşa bu kasîdeyle yetinmeyip, Karantina Kâtibi Hayri Efendi'nin (Türk Hayri) ağzından kasîdeyi tahmis ettiği gibi, Zaptiye Müşiri Hüsnü Paşa ağzından da tahmisi şerh eder.

Ziyâ Paşa bu üçüzlü hicvinde yalnızca Ali Paşa'yı hicvetmekle kalmamış, devrin bütün dedikodularını, büyük siyasî vak'aları ve bunların hallinde devlet ricâlinin beceriksizliklerini, memleketin geçirdiği iktisadî buhranı da dile getirmiştir.

Bu eserinde "Ziyâ Paşa bütün şahsiyetinden sıyrılmış gibidir. Ne içinde yaşadığı o kozmik endişe, ne *ölüm* musallat fikri, ne de öbür eserlerinde düşmanlarına o kadar yüksekte hitap eden gururu, o hakîki devlet adamı edâsı, kendisini şiirlerinde zaman zaman, o kadar her şeyden vaz geçmiş, küskün ve hüznü gösteren hikmeti, hülâsa tecrübelerinin acılığını insan talihine mal eden davranışlardan hiç biri görülmez. *Zafer-nâme*'de düpedüz, düşmanıyla alay eden, onu yıkmak için her vesileden faydalanan, ıslığın kâfi gelmediği yerde tekmeleyen ve ısırın, gülerek *Bakın şuna!* diye teşhir eden, hattâ hırsını yenemeyince jurnalden bile çekinmeyen bir kavga adamı vardır."¹

Ziyâ Paşa Zafer-nâme, tahmis ve şerhini Ali Paşa'ya yakınlığıyla tanınan üç şahsın ağzından yazmakla, *îmâ yoluyla da olsa onların dalkavukluklarını da hicvetmiştir* diyebiliriz.

* Yard Doç. Dr., AKÜ Fen- Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı*, 4. Baskı, İstanbul, 1976, s. 325

Zafer-nâme Kasîdesi'nin şâiri olarak gösterilen Mehmet Fâzıl Paşa Sofya kadılığı yapmış olan Mustafa Nureddin Efendi'nin oğludur. 1210/1795 yılında Bosna'da doğmuş, 1239/1823 yılında Edirne'de müderris olmuş, üç yıl sonra da Saraybosna Nakibü'l- eşraf kaymakamlığına atanmıştır. 1249/1834 yılında Belgrad kazasına hâkim ve sonra Bosna'ya mütüsellim olmuştur. 1253/1837 yılında Paşalık rütbesine yükseltilen Fâzıl Paşa bir müddet Rumeli'de askerî ve idârî görevlerde bulunduktan sonra İstanbul'a dönmüştür. 1284/1867 yılında İzmir Mutasarrıfı olmuş, 1300/ 1882 yılında ölmüştür.²

Fâzıl Paşa'ya İzmir mutasarrıflığının verilmesi -Ebuzziyâ nakline göre- Ziya Paşa'nın Avrupa'ya kaçması üzerine, Ziyâ Paşa'yı hicveden bir kıta yazarak Ali Paşa'ya sunmasının mükâfatıdır.³ Ziyâ Paşa'da bu düşüncede olmalı ki, Zafer-nâme'de Fâzıl Paşa'ya şu beyti söyler:

*Mutasarrıflığa bir kıt'a sebep olmuş idi
Bu kasîdem beni vâilîliğe eyler isâl⁴*

Fâzıl Paşa ise, "Zafer-nâme" kasîdesinin kendisi tarafından yazılmadığını dile getirdiği "Reddiye" kasîdesinde Ziyâ Paşa'yı hicveden bir çok kıtasının bulunduğunu, ancak bir tanesini bile Ali Paşa'ya arz etmediğini söylemektedir:

*Kıt'a takdîmimi yazmış hezeyânında 'anîd
İtmiş olsaydım o nazmımla olurum fâhir*

*Hadd-i âdâbı bilür devletin ednâ kulyam
'Arza itseydüm emel kıt'alarım var vâfir*

² Ebuzziyâ Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, (Hazırlayan) Ziyad Ebuzziya, İstanbul, 1973, c.I, s. 215; Fatin, *Hâtîmetü'l Eş'âr*, İstanbul, 1271, s.322; Önder Göçkün, "Ziyâ Paşa'nın Zafer-nâmesi" Türk Edebiyatı Araştırmaları I, Selçuk Üniv. Konya, 1991, s.175-201; H. Feridun Güven, *Klâsik Türk Şiirinde Hiciv*, Gazi Üni., S.B.E. (Yayınlanmamış Doktora tezi), 1997

³ Ebuzziyâ, a.g.e. s.226

⁴ M. 558, yk. 27b (*Seçme Gazeller ve Hicivler Mecmûası*, Millet Ktb., Ali Emîrî Manzum, T.Y. 558)

Ziyâ Paşa ile Fâzıl Paşa arasındaki husûmetin ne zaman ve hangi sebeple başladığını bilemiyoruz. Zafer-nâme'nin yazılmasından önce de aralarının pek iyi olmadığını Ebuzziyâ'dan öğreniyoruz⁵ ki, Fâzıl Paşa'nın Reddiye'sinde bu dile getirilmektedir.

*Bî-sebeb zâtıma gadr ile 'adâvet itdi
Sırası geldi heciv yazdım o şahsa dâ'ir⁶*

Belki de Ziyâ Paşa'nın teftiş için Bosna'ya gittiği zaman aralarında bir şeyler geçmiştir. Ziyâ Paşa 1279/1862 yılında Bosna'ya müfettiş olarak gittiğinde Fâzıl Paşa'nın Bosna'da olduğunu Paşa'nın şu kıtasına dayanarak söyleyebiliriz:

*Müfettişlik ile me'mûr olmuş Bosna'ya geldi
Ziyâ Bey gûyiyâ Fir'avn'ı 'asrun kibr ü nahvetle
Aşup taşıdı gurûr u kibri sığmaz oldu dünyâya
Muvaffik olmadı teftişe 'avdet itdi nekbetle*

Ziyâ Paşa Zafer-nâme kasîdesini yazıp Fâzıl Paşa imzâsıyla neşredince Fâzıl Paşa hemen bir reddiye manzûmesi yazmıştır. Bununla da yetinmeyip 66 beyit olan Zafer-nâme'nin her bir beytine karşılık olarak bir kıta yazıp Ziyâ Paşa'yı hicvetmiştir.

Fâzıl Paşa'nın kendisi tarafından yazıldığı ifâdelerinden anlaşılan, Millet Kütüphânesi, Ali Emîrî (Manzum) T.Y. 558 numarada "**Seçme Gazeller ve Hicivler Mecmûası**" ismiyle kayıtlı mecmûada Fâzıl Paşa önce "*Meşreb-i lâubâliyânesi sebebiyle mâbeyn-i hümayûn kitâbetinden matrud şâ'ir Ziyâ Begin def'a-i sâniye olarak Kıbrıs mutasarrıflığına icrâ-i me'mûriyetinde mahall-i me'mûriyetine gitmeyiüp muktezâ-yı kibr ü nahveti Pâris'e firâr eylediği miyanda yazmış olduğum kıt'adan üzerine infi'âl ile hakkımda iftirâ olarak Hazret-i sadr-ı penâhîyi hecvi mütezimmen neşr eylediği hezl kasîdesidir*" tanıtımıyla Zafer-nâme'yi kaydetmiştir. Fâzıl Paşa Tahmis ve şerhinden hiç bahsetmediğine göre henüz Tahmis ve Şerhi yazılmamış olmalıdır. Bu da "*Zafer-nâme'nin Kasîde, Tahmis ve Şerh'i*

⁵ Ebuzziyâ, a.g.e. s.213

⁶ M. 558, yk. 28a

ayrı ayrı zamanlarda yazılıp İstanbul ve taşralara yollanmıştır”⁷ görüşünü doğrular.

Mecmûada Zafer-nâme'den sonra 33 beyitlik Reddiye kasidesi yazılmıştır. Kasîde içerisinde bir de kıta yer almaktadır.

“Kâfir yezîd tab'itdürüp der-sa'âdetde neşr itmişdi “hazelehû” Allâhü te'alâ kâzib-i mesfûrun hicv ü hezline karşılık olarak tarafımızdan inşâ' ve neşr olunan reddiyye manzûmesidür.

Kayd-şode

Bir köpek dişli teres hâ'in-i din ü millet
Devletün nân ü ni'âm azgunıdır ol kâfir

Eylemiş nâmıma isnâd ile hecvi imlâ
Tîr-i kudretle anı recm ide Rabb-i kâhîr

Devletün şân ile nâm-ı vükelâya tokınur
Edebî hecv ü hezil olmadı benden sâdır

Hâric-i tavr-ı edeb nazm u nesir söylemedüm
Bilür ehl-i dil ü dâniş şu'arâ-yı sâ'ir

Sadr-ı 'âlî keremün bunca sene bendesiyim
Borcıdır boynımın ihsânına olmak şâkir

'Ömr ü ikbâlün ide Hazret-i Mevlâ müzdâd
Olmuşım leyl ü nehâr ed'iyyesinde zâkir

Kıt'a takdîmimi yazmış hezeyânında 'anîd
İtmîş olsaydım o nazmımla olurum fâhîr

Hadd-i âdâbı bilür devletin ednâ kuliyyam
'Arza itseydüm emel kıt'alarım var vâfir

Yazdığım kıt'aların neşr ideyim bak birini
Haklı nazm eylemişim gün gibi zâhîr bâhîr

Kıt'a

Bunca lutf u ni'am-ı pâdişehi mazhâr iken
Mültecî oldı kim Efrence Ziyâ-yı bed-kâr

⁷ Kaya Bilgegil, Ziyâ Paşa Üzerinde Bir Araştırma, c.I, 2. Baskı, Ank, 1979, s.164

İmri'ü'l-Kays'a bedel 'asrda bir şâ'ir idi
Bu sefer Avrupa'ya itdi firâr ol bî-âr

Bî-sebeb zâtıma gadr ile 'adâvet itdi
Sırası geldi heciv yazdım o şahsa dâ'ir

Gittiği yerde ehâlîye ne yaptı bilürüz
İtdi Haccâc gibi zulmini icrâ gâdir

Fi'l-i makbûhı cihân içre şüyu' bulmuşdur
Bilür a'lâ vü edânî emr-i bâdir

Piç atan âvrete benzer tagıdur mel'anetin
Şimdi oldı o cesâretli müzevvir hâsir

Nâm-ı diger ile ben neşre kıyâm eylemedim
Nice itmiş o denî kim müteşâ'ir şâ'ir

O cuhûd mahlasını şöhret ile derc itsün
Ketm-i nâm eylesün kahbe misâl-i sâhir

Eylemiş sirkat ile Sehm-i Kazâya taklîd
Kimseye hecvini 'azv itmedi Nef'î mâhir

Kubhını kendüsünü bed-meniş ihâm itmiş
Beyt-i meşhûrî musaddak kim o kibtî zâhir

Dîvden mâderi rahminde olupdur peydâ
Andan oldı mütevellid o edebsiz mâkir

Sıfat u tavrı tulumbâcıya benzer tonuzun
Bu 'asırda aranılrsa dahi misli nâdir

'Âr u nâmus u hayâ cevheri yok zâtında
Şi'r-i nâ-pâkı gibi tiyeni gayr-ı tâhir

Kim bakar hezl-i rezîle o kudurmuş köpeğin
Ezip içsün anası südi gibi o fitne-sâhir

Kimsede görmedim anda görinen kizb ü cebîn
Bilür ahvâlini ol bî-edebin her âmir

Ba'zılar hicret iderler Haremeyne gerçi
O denî milletinin 'aksine oldı hâcir

*Kangı millet ile hem-bezm olursa o şakî
Olur ânide o mezheb yolına ol 'âbir*

*Kulağı kim virür ol savt-ı kerihâ eşegin
Tolaşup lagar u aç arar iken bir çâyır*

*Anı bir besleyecek hıdmet işitdüm Şire'de
Olsa mellâhı Anosis vapurının sâgir*

*Bıkr-mazmûn ile hâmem bu kasîde yazdı
Mâl-ı mesrûk degil oldı gönülden sâdır*

*Ana yetmez mi 'aceb hâlini itdüm îzâh
Kâzib ü nâşirine işte cevâbum hâzır*

*Hâmemi itdi mülevves âteşe yakdum anı
Ana yetmez mi bu reddiyyemiz evvel ü âhir*

*Göremem şânıma lâyıık o köpekle itişem
Ben şerîf ibn-i şerîfim nesebim de tâhir*

*'Ömri oldukça ola san'at ü kesbi hezeyân
Çîn ü Hinde o nekes olsun anunla tâcir*

*Eylesün hecv ile enfâs-ı hayâtın ikmâl
Eyledüm Hakka, du'â ide kabûl ol Kâdir*

Temmetü'l-kasîde⁸

Fâzıl Paşa, bu kasidesinde çok ağır bir dille Ziyâ Paşa'ya saldırdıktan sonra hâlâ hırsını alamamış olacak ki, onun hakkında yazmış olduğu kıt'aları sıralamaya başlar. Kıt'alarıyla Ziyâ Paşa'nın hâl ü ahvâlini anlatacaktır. Alfabetik sırayla dizilmiş olan bu altmış altı kıt'ada Ziyâ Paşa'nın hayatı ve görevleri hakkında bazı bilgiler bulabiliyoruz. Ancak bu bilgiler, kıt'aları alfabetik sırayla verme gayreti yüzünden kronolojik bir sıra takip etmez. Fâzıl Paşa, kıt'aların sayısını altmış altıya tamamlayabilmek için de sık sık tekrara düşer. En çok üzerinde durduğu konu ise Ziyâ Paşa'nın Avrupa'ya kaçmasıdır. Onu hâinlik ve nankörlükle suçlar. Ziyâ Paşa'nın şairliğine diyebileceği hiçbir şey yoktur. Hatta şairliğini över. Ancak

⁸ M. 558, 27b-29a

hırsı ve gururu yüzünden mazhar olduğu lütuf ve ni'metleri tepmesini affetmez. Onu fesad ve fitne çıkarması, cihanı herc ü merc ü ihtilâle vermek istemesi bakımından Patrona'ya (Halil) benzetmiştir.

Fâzıl Paşa, Ziyâ Paşa hakkında *fâcir, kâzib, habîs, bî-âr, müfsid, bî- hayâ, bî-dîn, bî-rahm, münkir-i ni'met, hâ'in-i nân ü ni'met, küfrân-ı ni'met, âteş-zebân fitne, ziyâ-yı şem'-i bî-dîn* gibi sıfatları kullanır. İki kıtada **Ali Suâvî**'den, bir kıtada **Nâmık Kemâl** ve **Âgâh Efendi**'den bahsetmektedir.

Fâzıl Paşa kıtalarını sona erdirirken Ziyâ Paşa'nın hâlini tam olarak terceme edemediğini belirterek, heccavlığıyla tanınan **Musa Kâzım Paşa**'yı da Ziyâ Paşa'yı hicvetmeye davet etmektedir. Mecmûada kıtalardan sonra *der-kenar* olarak bir müfred yer almaktadır. Kıtaların yazılış tarihi iki defa tarih düşürülerek gösterilmiş, *müfred*'de ise lafzen zikredilmiştir. Kıt'aları Fâzıl Paşa'nın düzenlediği şekliyle veriyoruz.

Sefîh-i nahvet u çebîn mesfûrun kasîde-i kâzibesi altmış altı beytden ibâret olduğundan her beyt-i pür-habâsetine mukâbil ve kendüsünü terceme-i hâl ü ahvâlini me'alên inşâ' olunan küt'alâr bundan böyle zeyl olunacaktır.

Harfî'l-elîf küt'a

*Müreccahdur Ziyâ Süfyân ü Mervân'a nifâkıyle
Kalur bahtu'n-nasr mâdûnı şâkird olamaz ana
Cihânı herc ü merc ü ihtilâle virmek isterken
Diyüp(?) İbnü'l-Muzır fikr-i fesâdın itmeden icrâ*

Küt'a-yı diger

*Mâh-tâbı bozulup yanmadı kandîl-i fesâd
Virmege hâzır iken şu'lesini fitne Ziyâ
Kaldı zulmetde hırâş u havf oldu târî
Pâris'i dârü'l emân eyledi cân atdı ana*

Küt'a-yı diger

*Yok tevârih-i selefde buna benzer diyemem
Kim Ziyâ Bey bu sefer itdi necâset icrâ
Eyledi terk-i vatan Avrupa'ya itdi firâr
Ana çingâne degil her ne dinür ise sezâ*

Kıt'a-yı diger

Ziyâ-yı bed-fi'âlin rûşen idi fibrât-ı zâtı
Sefihâne iderdi tavrı her meclisde bî-pervâ
İçi bâtul mezâhirde sadâkat gösterir iken
Firârı ile sâbit oldu hâ'in olduğu hâlâ

Kıt'a-yı diger

Nazm ü inşâsına yokdur dincek söz katırın
Vardı meclisde re'îsü's-süfehâ bir a'zâ
Sıgmadı hitta-ı islâma gurûr u kibri
Yürüdü Avrupa'ya oldu def' şer ü belâ

Kıt'a-yı diger

Sitâbul'da zuhûr itmiş idi Patrona tavrında
Ziyâ nâmında mechûlü'n-neseb bir şahs-ı bî-pervâ
'Acebdür ol denî bir fâcir kâzib habîs iken
Nice yoldaş u haldâş oldu ba'z-ı âkilân ana

(der-kenar)

Birinci kıt'a dal harfindedir

Kıt'a-yı diger

Bunca yıl silsilemin hidmeti iken bu cihet
Bir sefih oglana nân-pâre mi aldırtdı Ziyâ
Eline almadan ol buşt berâtın cihetin
O Ziyâ-yı terese 'âdil-i Hak virdi belâ

Kıt'a-yı diger

Ziyâ Bey aşdı taşdı haddini nezd-i hümayunda
Çıkup mâbeynden oldu müsteşâr-ı zâbita cânâ
Yine kizb ü fesâd u fitneden el çekmedi müfsid
Anunçün mîr-i mîrân oldu câh-ı Kıbrıs'a hâlâ

Kıt'a-yı diger

Gelüp Kıbrıs'dan oldu devletün beylikçisi kâfir
Yine ihrâz itdi sınıf-ı evvel rütbe-i ûlâ
Fesâd ü fitneden vâz geçmeyüp def' ü belâ için
Diyâr-ı Bosna'ya teftişe me'mûr oldu bî-pervâ

Kıt'a-yı diger

Hıyel kurdı Ziyâ Bey bî-mahâbâ Pâris'e gidi
Bu müfsidde mücerred mâl ü câh-ı rütbedür gavga
Bütün erkân-ı mülk ü millete hıkd ü haseddendir
Degil İslâma hayr-hâhlıktan bu gidiş hâşâ

Kıt'a-yı diger

Rütbe-i ülâda sımf-ı evvelî hâ'iz iken
 Bilmedi bu devletün kadrin Ziyâ-yı bî-hayâ
 Halkı ifsâda kodı al oldu şâyi' 'âleme
 Kaçdı Firengistâne gitdi retbesin itdi hebâ

Kıt'a-yı diger

İtdi hicretle fezâhat mülk-i Efrence Ziyâ
 Müsteşârı Papa'nun nezdinde olsun ber-rikâb
 Devlete küfrân-ı ni'met oldu ol bin-el-Kamî
 Avrupa'ya eyledi 'âr-ı firârî irtikâb

Kıt'a-yı diger

Ehl-i îmân eylemez tab'iyet Efrence ebed
 Müslimân olsa Ziyâ eyler mi idi irtikâb
 Bir şekâvet itdi ki emsâli sebkat itmedi
 Varsun olsun 'îsevîler mezhebiyle kâm-yâb

Harfî't-tâ kıt'a-yı evvel

Garik-i lutf u ihsân-ı şeh-i devrân olmuşken
 Ziyâ Bey misli nâ- mesbûk oldu münkir-i ni'met
 Giriftâr-ı belâ olsa gerekdür böyle nâ-kesler
 Tutar hâ'inleri elbette nân ü ni'met-i devlet

Kıt'a-yı diger

Harâb itdi sebebsiz hânümânun bir denî-tînet
 Ziyâ Bey kim odur devletde iken mazhar-ı ni'met
 İrişdi âhı mazlumânun elbet 'arş-ı bâlâya
 O bî-rahme Hudâ-yı zü'ntikâm gösterdi bu gurbet

Kıt'a-yı diger ibtidâ-yı hâli mübeyyin

Aksaray kahvelerinde ider idi pâzârı
 Gicelik bir zer mahbûbı alurken ücret
 Eski hâlin düşünüp utanacak yok yüzi
 Öyle nâ-pâk denî itdi fesâda cür'et

Kıt'a-yı diger

Ziyâ Bey Bosna'dan 'avdetle a'zâ oldu ahkâma
 De'âvî câhına geçdi nezâretle biraz müddet
 Yine bede' itdi erkân-ı fihâm-ı devlete ta'ne
 Amasya mansıbyıle def' olundu ol denî-nekbet

Kıt'a-yı diger

Sekiz kîse ma'aş ile bu 'azl olmuşdı Cânîk'den
Tekâ(üd) eylemişlerdi o bî-nâmûsı bir müddet
Tehammül itmedi bu hâli ol âteş-zebân fitne
Yine yol buldı girdi meclis-i vâlâya pür-şiddet

Kıt'a-yı diger

Der-i devletde nâ'il olduğu lutf u 'inâyâta
Kanâ'at gelmeyüp mîr Ziyâ'ya kurdu bir hey'et
Tecessüm itmeden şekl-i fesâdı çıkdı meydâne
Fîrâr itdi o fitne târ ü mâr oldu o cem'iyyet

Harfû'd-dal kıt'a-yı evvel

Ez-kadîm silsilemün bir cihetin fitne Ziyâ
Kurtarup virdi bir oglân-ı sefîha o 'anîd
Heft rûz geçmedi geldi başına böyle belâ
Avrupa ülkesine itdi firâr oldu pelîd

(der-kenar) Kıt'a-yı sâni bâlâdadur

Kıt'a-yı diger

İhânetde bulundu devlete hem millet ü dîne
Ziyâ Bey oldu küfrân-ı ni'met misli nâ-meşhûd
Fesâd-ı âleme mûcib olur kurmuşdı bir hey'et
Teşekkül itmeden itdi firâr ol hâ'in-i merdûd

Harfû'r-râ kıt'a-yı evvel

Su'âvî dirler imiş geldi İslambol'a bir fâcîr
Ne Tevrat'ı ne İncil'i ne Kur'ân'ı tanur kâfîr
Münâfîk hey'etinde 'âleme eyler iken tedris
Ziyâ-yı şem'-i bî-dîn ile oldu Pâris'e hâcîr

Kıt'a-yı diger

Hey'et-i devleti ihlâlâ virüp kavlı ü karâr
Kurdu ashâb-ı fiten encümen-i beyt-i zarâr
Patladı tûb gibi virdi sadâ esrârı
Turmayup ehl-i nifâk Avrupa'ya itdi sefer

Kıt'a-yı diger

Bunca lutf u ni'am-ı pâdişehâ mazhar iken
Mültecî oldu kim Efrence Ziyâ-yı bed-kâr
İmriü'l-kays'a bedel 'asrda bir şâ'ir idi
Bu sefer Avrupa'ya itdi firâr ol bî-'âr

Kıt'a-yı diger

Bak Ziyâ Bey gazab-ı Hakka giriftâr oldu
Dâr-ı İslâmı bırakup eyledi Efrence firâr
Girdi dünyâda bile nâr-ı 'azâba bî-dîn
'Âkıbat huld-ı cahîm ola ana dâr-ı karâr

Kıt'a-yı diger

'Aleme tohm-ı fesâdı gice gün ekiip atar
Milletin sâdıknım ben diyerek halka çatar
Hânesin itmiş iken fitneye dârü'n-nedve
Bırakup Fransa 'ya gitdi yalamı kime satar

Kıt'a-yı diger

Hayf ola bu devletün erkânna kim bilmeyüp
İtdilerdi bir habîse hâric-i ez-had i'tibâr
Oldı mülk-i ecnebîye mültecî kaçdı Yezîd
İrtikâb itdi 'anîd-i âr firâr-ı nâ-bekâr

Kıt'a-yı diger

Mu'azzez muhterem olmuşdı bu 'asrun ricâlinden
Unutdı nân ü nemek kadr ü şân-ı devleti kâfir
Ziyâ-yı bî-hayâ şol rütbe kibr ü nahvete sapdı
Kudurmuş kelbe döndi tanımaz oldu hey'eti kâfir

Harfü'z-zâ kıt'a-yı evvel

Ziyâ Bey gitmedi âheste kim matlûbına irsün
Dimişler tüz refîârân reh-i maksûdına irmez
Tevekkül kıl tevekkül bâbına varsa 'akl sende
Kişi tedbîr ider bir emri çâre ne Hüdâ virmez

Kıt'a-yı diger

Garîk-i lutf u ihsânı iken şâhenşeh-i dehrün
Ziyâ Bey bir habâset itdi kim ana akıl irmez
Büyükdür hakk-ı nân u ni'met-i devlet anı bil kim
Söner küfrân-ı ni'met-i şahsun şem'i ziyâ virmez

Harfü's-sîn kıt'a

Bulur bî-şek cezâ-yı lâyıkın cânib-i Hak'dan
Bu dîn ü devlete elbet ihânet eyleyen ednâs
Yürütmişdi dürûg u kizbi her gün bu Sitanbul'da
Ziyâ Bey recm olndı olmuş iken nâ'ib-i hannâs

Harfû 'ş-şın küt'a-yı evvel

Su'âvî şenî'ü'l- i'tikâdun yaru parası
Ziyâ' u Nâmık u Âgâh-ı fitne oldılar yoldaş
'Aceb mi mülk-i islâmdan o bî-dînler firâr itdi
Anunçün ol mürîdün mezhebinde oldılar haldâş

Küt'a-yı diger

Ziyâ Bey pasaport alur iken ismin biri sormuş
Yazıcı ermeni Artin deyüp kendin haber virmiş
Bu fi'l-i eşna'-ı kubhı ne rüsvâdur o bî-dîniün
Sefâret-hânede şabka ile mürted olup girmiş

Harfû'l-kaf küt'a

Esâsi kubbesin tutmaz binâ-yı kizb ü ifsâdun
Olur bir lahzada yerle berâber münhedem şek yok
Nasil erbâb-ı dâniş bu binâya aldanup girdi
Ziyâ-yı bî-hayâ iken anun bânîsi b.kdan b.k

Harfû'l-kâf küt'a

Garaz-kârâne bir emre uzatma dil bu 'âlemde
Ziyâ Bey gibi menfûri olursun cümle dünyânun
Tokunur devlet ü dîne işe girme hazer eyle
Olur nâ-gâh varsa dostânun hasm u düşmânun

Harfû'l- lam küt'a-yı evvel

Tepdi câh-ı devleti ayağı ile mîr Ziyâ
Müslimân itmez ne itdi işledi ol bed hisâl
Millet-i âhir bilür kadrin bu dîn ü devletün
Çok 'acebdür bilmedi devletde iken bir ricâl

Küt'a-yı diger

Bir habîs-i bî-nemek olmuşdı devletde ricâl
Bilmedi ol ni'metün kadrin o şahs-ı bed-fi'al
Eyledi ca'lî sadâkatle tecâvüz haddini
Mülk-i İslâmı bırakup Efrencce itdi irtihâl

Küt'a-yı diger

Hicret itmez mülk-i Efrencce ger olsa müslimân
Hânûmânın terk idüp gitti Ziyâ-yı bed-hisâl
Papanun şâyed veli'ahdı olur zann itdi kim
Rütbesi hak oldı çünki olsa câ'iz gardinâl

Harfî'l- mim küt'a-yı evvel

Nedür nâmus-ı millet kadr ü şân-ı devlet-i islâm
Ziyâ Bey olmayup farkında oldu 'âkıbet bed-nâm
Ricâl-i devletin rükn-i ser-efrâzından olmuşken
Ayakla depdi nân ü ni'meti kesb eyledi düşnâm

Küt'a-yı diger

'Acebdür olmadı erkân-ı devlet hâline âgâh
Nice müddet olındı ber-muhîn-i devlet istihdâm
Denilse nâmına kelb-i 'akâr bi'llah yine azdur
İdüp terk-i vatan oldu Mesîhîler ile hem-nâm

Harfî'l-nun küt'a-yı evvel

Mülk-i islamdan diyâr-ı Frence gitmez müslimân
Hânümânın terk idüp gitdi Ziyâ-yı dal-taban
Papanun belki veli 'ahdı olur ümmîd ile
Eyledi 'arz-ı cebânet olsa câ'iz gardiyan

Küt'a-yı diger

Nedîmi olmuş idi şâh-ı 'asrun bir denî şâ'ir
Kibâr-ı devlete ragmen nüfûk itmek isterken
Felek çok gördi yakdı tâli'-i ikbâliniün fülkin
Düşürdi ka'r-ı deryâya anı çekmeksizin yelken

Küt'a-yı diger hâl-i sâbıkını mübeyyin

Kaleme gündüzi gice giderek ta'yîne
S.kd.r.r kendüsini her gice bir oğlan iken
Çatdı mâbeyne kitâbetle katar oldu ricâl
Şimdicek Avrupa'ya itdi küşâd-ı yelken

Küt'a-yı diger

Hulûl itdi kitâbet ile mâbeyn-i hümayûna
Edânîden Ziyâ bir şahs-ı mechûl-ı kibâr iken
Tahammül itmedi ol kadr ü şânı nahvet-i tab'ı
Tekerlendi ayagı düşdi sâhib-i'tibâr iken

Küt'a-yı diger

Tahammül itmedi Amasya'da bay ü gedâ zulmün
Becâyış itdiler Cânîk'le oldu merkezi Samsun
Temâruzle kopardı halka-i zencîri Samsun'dan
Yine İslambol'a ayagın atdı ol kuduz sansun

Kut'a-yı diger

Ziyâ-yı nahs-tâli' tard olındı bu Sitanbul'dan
 Karâr itdi Frengistâne dâr oldı bu devletden
 Huzûr u râhatı hiçbir zamânda görmesün cânı
 Ebed kurtulmasun küfrân-ı ni'met derk-i zulmetden

Kut'a-yı diger

Sâmîrîsidür bu 'asrun halkı ifsâd itmede
 Şöhreti şâ'ir Ziyâ câmûs-ı gayyâdur la'în
 Kendi yüzün görmesün şehr-i Sitanbul bir dahi
 Haşre dek itsün diyâr-ı Frengde âh ü enîn

Harfû'l- hâ-i kut'a-yı evvel

Canı çıksa acıman kahpe Ziyâ'nun bu sefer
 Pâris'e güdi nuhûsetle otursun orada
 Devletin ni'metinün bilmedi kadrin kâfir
 Kalmadı hâ'in-i devlet burada⁹

Kut'a-yı diger

Bak Ziyâ ben sana hâlün ne imiş bildürdüm
 Sen kudurmuş köpege benzemişin Pâris'de
 İbtidâ dînimizün şartı hakikât beşdür
 Bilmedün hadd ü hudûdın kalasın sâdisde

Kut'a-yı diger

Müfettişlik ile me'mûr olmuş Bosna'ya geldi
 Ziyâ Bey gûyiyâ Fir'avn'ı 'asrun kibr ü nahvetle
 Aşup taşıdı gurûr u kibri sığmaz oldı dünyâya
 Muvaffik olmadı tefîşe 'avdet itdi nekbetle

Kut'a-yı diger

Amasya mansıbına sûret-i def'ide gitdiyse
 Ta'addîsi tecâvüz itdi hatt-ı haddi bî-gaye
 Ahâlî ştikâ itdi Ziyâ'nun cevr ü zulmünden
 Bu töhmet ile 'azl oldı o bî-mezheb fûrû-mâyê

Kut'a-yı diger

Ziyâ Islambol'a 'avdet idüp menkûb olmuşken
 Yine çatdı der-i devlet-medâra ol denî ibne
 Bulup ferce nasılsa meclis-i vâlâya baş sokdı
 Cibîliyyet degişmez eski hâle girdi ol fitne

⁹ Harfler seçilememiştir.

Kıt'a-yı diger

Bu dîn ü devlete hâ'in olanlar olmasun iflâh
Ziyâ Bey gibi olsun rev-reh râh-ı belâ her gâh
Virilmişdi o hunzîra be-def'a mansıb-ı Kıbrıs
O kâfir gitmedi tutdı diyâr-ı âhire kem-râh

Kıt'a-yı diger

Bir fûrû-mâye denî vardı ricâl-i devletde
S.kt.r.p gitdi rezâletle Frengistâne
Her bir etvârı tulumbacıya benzerdi anun
Kendi frengî ise de silsilesi çingâne

Harfî'l-yâ' kıt'a-yı evvel

Tahammül itmedi çarh ü felek kibr ü gurûrın kim
Ziyâ'nun yandı kibrî-i fesâdı tâli'in yakdı
Kibr ü nahvetde kalmaz Bû-leheb'den ol denî elhak
Olacakken misâl-i İbn-i Mülcem Pâris'e kaçdı

Kıt'a-yı diger

Meclis-i vâlâ'da a'zâ vardı bir şahs-ı le'im
Mûcid-i kizb ü fesâd ü fitne ol zâlim denî
Kıbrıs'a olmuşdi mansıb-ı def'a-yı sâni habîs
Gitmeyüp atdı diyâr-ı ecinniye kendüni

Kıt'a-yı diger

Tebeyyün itmededür bir bir eşhâs-ı rezîle kim
Ziyâ-yı yâdgârun cümlesi a'vân ü yoldaşı
Ko tez de tâbi'ini re'y ü tedbîrin sayup sögsün
Okusun la'neti ol hâ'ine ahûvân ü haldâşı

Kıt'a-yı diger

Bir takım halka Ziyâ sitem-i fesâdı içürüp
Mâr-ı ef'î gibidür cism-i habâset-âlûdı
İlticâ eyledi Efrence firâr itdi yezîd
Devlet ü milletün oldu idi merdûdı

Kıt'a-yı diger

Ziyâ-yı bed-meniş bir nev-habâsetde bulunmuşken
Firâr (itdi) Frengistâne kim sebk itmedi misli
Bunu bir mü'min itmez ol denî bilmem ne milletdür
Cuhûd u Râm u Ermen yohsa 'an-Kıbtî ola nesli

Kıt'a-yı diger

Bir denî hâ'in reh-i nâ-refteye 'azm eyleyüp
Pâris'e gitdiyse dönmez inşa'llah bir dahi
Devletün nânın ayag altına aldı çignedi
La'net olsun oldu kâfir el-Kamî'nün eşbehi

Kıt'a-yı diger

Veliyy-i ni'metidür Âl-i Osmân cümle İslâmun
Mühîni kim olursa cânib-i Hak'dan cezâ buldı
Tenezzül itmedi kibr ü gurûrı câh-ı Kıbrıs'a
Ziyâ-yı bed-meniş ülkâ-yı Efrence sezâ oldu

Kıt'a-yı diger

Mülûk-ı Âl-i Osmândur imâmı ehl-i îmanun
Hilâfında olanlar hatıra gelmez belâ buldı
İdüp tercîh 'ârün in-ne'ûzu kavlin mefâd Allah
İki şahsile târihdür Ziyâ Bey Fransız oldu

1284

Kıt'a-yı diger

Altmış altı beyt ile hicviyye imlâ eylemiş
Bir kasîde itmiş inşa kim o kâfir el-Kamî
Mübtelâ olsun o illetle ki kalsun çâresiz
Cümle cerrâh ü etibbâ bulmasunlar merhemi

Kıt'a-yı diger

Hâl ü şânın terceme itdüm hakikat üzre kim
İşte her beytine bir kıt'a terkîb itdüm
'İbret olsun haşre dek la'net olunsun cânına
Her vuku'âtın Yezîd'ün nazm ü tertîb eyledüm

Kıt'a-yı hitâmiyye-i kıta'ât

Kıt'alarla terceme oldu Ziyâ'nun hâli kim
Tam olmaz olsa şeh-nâme kadar inşâdımız
Kendisi hicvi yazarken devleti tanur bilür
Eylesün tanzîre himmet Kâzım üstâdımız

1284

(der-kenar)

Müfred

Sene bin ikiyüz seksân dördün ibtidâsında
Kim ol bî-mezheb oldu pasaport ile be-kâm encâm¹⁰

¹⁰ M. 558, yk.29a- 34a